

KORNELIUSZ KACZOR

BIBLIOTEKA KÓRNICKA

<https://orcid.org/0000-0002-1599-4672>

KONTRAKT NA BUDOWĘ ZAMKU W KÓRNIKU Z 1426 ROKU

Celem artykułu jest ponowne wydanie i przetłumaczenie najstarszego znanego dokumentu do dziejów zamku w Kórniku, spisane po łacinie. Jest on od dawna znany badaczom i cytowany w literaturze przedmiotu, chociaż nigdy nie doczekał się ani porządnego wydania, ani przekładu. Z powodu braku innych źródeł pisanych dotyczących zamku z czasów mu współczesnych dokument ten ma bezcenną wartość informacyjną, a ze względu na występowanie wyrazów polskich może być także uznany za pomnik języka polskiego.

Umowa na budowę zamku w Kórniku została zawarta 31 października 1426 roku przed sądem konsystorskim w Poznaniu między kanclerzem kapituły poznańskiej Mikołajem z Górki, ówczesnym właścicielem Kórnika, a cieślą poznańskim Niklosem (Mikołajem). Posiedzeniu sądu przewodniczył oficjał poznański Maciej Korzbok. Obie strony złożyły publicznie i dobrowolnie zobowiązanie do spełnienia określonych w kontrakcie czynności (*obligatio ex contractu*), co zostało potwierdzone odpowiednim zapisem w księdze czynności oficjała¹. Nazajutrz kanclerz przedłożył w sądzie spisane umowę, aby oblatowano ją w tej samej księdze². Oryginał kontraktu, nawet jeśli się zachował, nie jest znany. Był unikalny z punktu

---

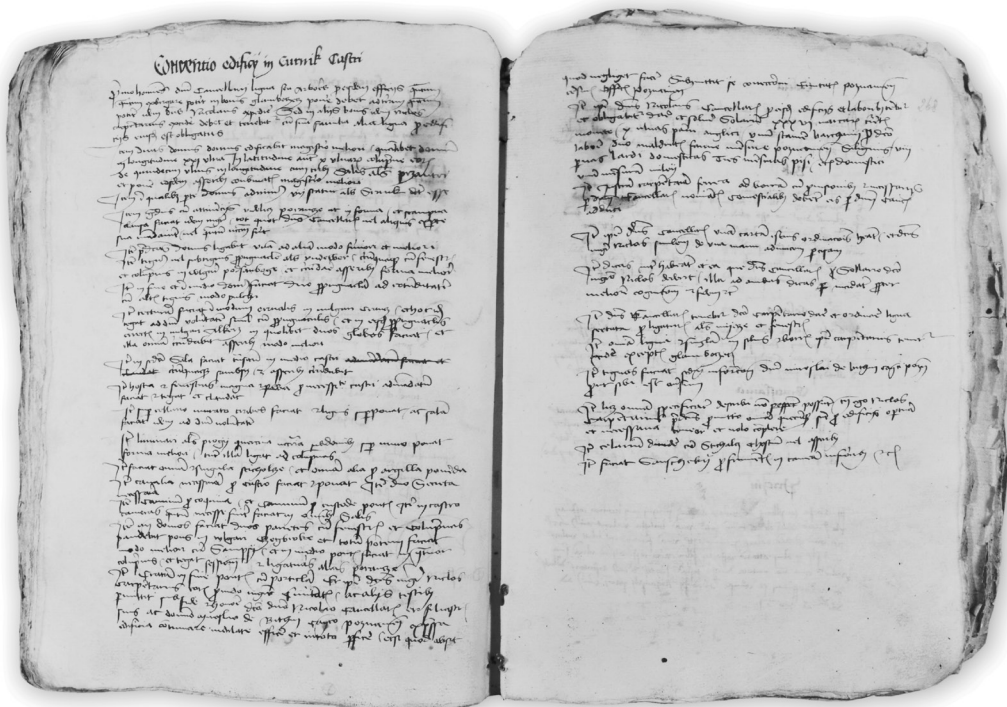
¹ Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu (dalej AAP), AC 9, k. 267.

² Tamże, k. 267v–268. Wpis o dokonaniu czynności prawnej z 31 X od tekstu kontraktu dzieli kilka innych zapisek datowanych na 31 X i 1 XI.

widzenia dyplomatyki jako tzw. chirograf, dokument charakterystyczny ze względu na specjalny sposób spisania oraz uwierzytelnienia, dzięki czemu obie strony otrzymywały ten sam oryginał umowy, której autentyczność mogły w każdej chwili wspólnie i niezależnie od sądu sprawdzić³. Dokładna informacja o rodzaju sporządzonego dokumentu została zawarta w jednym z akapitów umowy. Pismo zachowanej kopii to niezbyt czytelna kursywna minuskuła gotycka, powszechnie używana w kancelariach kościelnych i świeckich XV wieku. Pisarz konsystorski wpisał do księgi treść okazanego dokumentu szybko i niedbale. Świadczą o tym poza duktem pisma rozmaite błędy: pominięte wyrazy, które najwidoczniej uznał za oczywiste i nie chciał ich powtarzać, pomyłone lub pominięte litery zmieniające znaczenia słów, niezaznaczone abrewiacje czy też skreślone albo powtarzane wyrazy lub całe frazy. Brak skrupulatności może też potwierdzać dopisanie na końcu umowy, już po formule końcowej, dwóch kolejnych punktów, które powinny znaleźć się wyżej.

Zleceniodawca budowy, Mikołaj z Górki h. Łódzia (zm. między 8 VII a 17 XI 1439 r.), to wpływowa postać poznańskiej kapituły katedralnej i twórca przyszłej potęgi rodu Górków, zaliczanego do elity możnowładczej Wielkopolski XV i XVI wieku. Syn Wojciecha i Katarzyny, a młodszy brat Pietrasza (Piotra), Jakuba, Małgorzaty i Anny, był stryjem Wyszoty prepozyta poznańskiego i Łukasza wojewody poznańskiego. Studiował w Akademii Praskiej, gdzie w 1386 roku uzyskał tytuł bakałarza sztuk, a później, już jako duchowny, najprawdopodobniej kontynuował naukę na Uniwersytecie Krakowskim (w 1400 roku wymieniony wśród grona dobroczyńców uczelni stanu duchownego, ale z wniesieniem opłaty wpisowego 6 groszy). Jako człowiek dobrze wykształcony rozpoczął karierę duchowną: najpierw jako kleryk poznański (1389), następnie kanonik poznański (po 1391), kanonik gnieźnieński (1389/1396–1439), asesor sądowy w Poznaniu (1407–1408), prefekt fabryki katedry poznańskiej (1431), a pod koniec życia kapelan papieski (1433–1439). Ukoronowaniem jego kariery był bez wątpienia urząd kanclerza kapituły poznańskiej, pełniony dożgonnie przez niemal czterdzieści lat (1397–1439). Z polecenia kapituły gnieźnieńskiej posłował Górka do króla Władysława Jagiełły w 1411 roku. Prowadził, zwłaszcza w drugiej połowie życia, szeroką akcję fundacyjną, zarówno w Poznaniu (sfinansował kaplicę św. Leonarda w katedrze poznańskiej, zwaną odtąd kaplicą Górków, i dziesięć altarii: w katedrze, kolegiacie

³ Dopasowanie przyłożonych do siebie obu rozciętych części potwierdzało autentyczność dokumentu.

Karta z księgi konsystorskiej z tekstem kontraktu na budowę zamku w Kórniku z 1426 roku
Zbiory Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu

NMP *in Summo* i kolegiacie św. Marii Magdaleny), jak i w Gnieźnie (altarię św. Łazarza i Marty w 1438 r. w katedrze), był też fundatorem legatów na uposażenie rektorów szkół katedralnych obu kapituł. Był właścicielem Kórniku z okolicznymi dobrami, Górki Miejskiej (ob. Miejskiej Górki) z kilku wsiami, Czarniejewa z przyległościami, Swarzędza i innych majątności w Wielkopolsce. Pochowany został we wspomnianej kaplicy św. Leonarda⁴.

⁴ Mikołaj z Górki, podobnie jak pozostali bohaterowie tego artykułu, nie ma biogramu w *Polskim słowniku biograficznym*. Dane biograficzne patrz: *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. I [ed. Żegota Pauli, Bolesław Ulanowski, Adam Chmiel], Cracoviae 1887, s. 3; *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, cz. I, z. 4, oprac. Stefan Chmielewski, Krystyna Górską-Gołaska, Jerzy Luciński pod red. Antoniego Gąsiorowskiego, Wrocław [i in.] 1987, s. 631–635 (hasło „Górka Miejska”); Jan Korytkowski, *Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej*, t. 2, Gniezno 1883, s. 93–95; Józef Nowacki, *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, t. 1, Poznań 1959, s. 105, 113, 257, 312–313, 322–323, 330–331, 447–449, 474, 723, t. II, Poznań 1964, s. 86, 595, 613, 676; Marta Czyżak, *Kapituła katedralna w Gnieźnie w świetle metryki z lat 1408–1448*, Poznań 2003, s. 364–365; Paweł Dembiński, *Prokuratorzy poznańskiej kapituły katedralnej w latach 1428–1500*, „Roczniki Historyczne” 2003, t. LXIX, s. 155, 162; tenże, *Poznańska*

Znacznie mniej wiadomo o drugim sygnatariuszu kontraktu, cieśli z Poznania Niklosie (Mikołaju), nazywanym tak zawsze w odróżnieniu od osoby kanclerza. Możliwe, że należał do patrycjatu poznańskiego. Był rzemieślnikiem związanym z kapitułą poznańską i gnieźnieńską, dla której wykonywał prace przy tamtejszych kościołach katedralnych. Wiadomo na pewno, że w latach 1407–1409 w Poznaniu pokrył dachami wieniec kaplic wokół prezbiterium katedry, natomiast w Gnieźnie w latach 1415–1416 wieńczył hełmem wieżę katedralną i krył nowymi dachami jej ambit oraz kaplice. Trzy lata później zawarł kontrakt na budowę i wyposażenie kaplicy w tamtejszej kurii arcybiskupiej. Jako sprawdzony i zaufany budowniczy kapituły poznańskiej trzymał w dzierżawie młyn kapitulny w Poznaniu. Przed zawarciem umowy kórnickiej był więc dobrze znany ze swych umiejętności kancle-rzowi i kapitule⁵.

Kanclerz Mikołaj kazał zbudować drewniany zamek „na surowym korzeniu”, od podstaw, w dogodnym miejscu obronnym, które wymagało wcześniejszego przygotowania. Trzeba było najpierw usypać i wyrównać szeroki plac (plateau), następnie wzmocnić jego brzegi drewnianym wieńcem z pali, a na koniec położyć murowany fundament jako podwalinę dla drewnianej konstrukcji budynków⁶. Prace te musiały być wykonane przed spisaniem kontraktu. Potwierdzają to badania archeologiczne przyziemia zamku przeprowadzone w 1947 roku⁷. Również wykonane w 2009 roku badania dendrochronologiczne palisady wzmocniającej brzegi plateau, na którym stoi zamek, wykazały, iż drewno użyte do jego budowy pochodzi z 1419 i 1453 roku⁸. Okres zimowy 1426/1427 roku wykorzystano więc

---

kapituła katedralna schyłku wieków średnich. Studium prozopograficzne 1428–1500, Poznań 2012, s. 543–544; Zbyszko Górczak, *Rozwój majątków możnowładztwa wielkopolskiego w drugiej połowie XV i początkach XVI wieku*, Poznań 2007, s. 211–222.

⁵ *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta*, vol. 2, ed. Bolesław Ulanowski, Cracoviae 1902 („Monumenta Medii Aevi Historica”, t. XVI), nr 150, s. 50; Józef Nowacki, dz. cyt., t. I, s. 107, t. II, s. 613, przyp. 1; Marta Czyżak, dz. cyt., s. 234–238.

⁶ Por. Róża Kaśinowska, *Zamek w Kórniku*, wyd. 1, Kórnik 1999, s. 13 i przyp. 19; szerzej na ten temat w wyd. 2 popr. i poszerz., Kórnik 2019, s. 13 i przyp. 21–22.

⁷ Włodzimierz Szafrąński, *Sprawozdanie z badań z 12.12.1947 r.*, maszynopis, Muzeum Archeologiczne w Poznaniu,teczka *Kórnik*, nr 3748/1 (cyt. za Róża Kaśinowska, dz. cyt., wyd. 2, s. 13, przyp. 21).

⁸ Marek Krapiec, *Badania dendrochronologiczne próbki drewna z Kórnika. Kraków, 30.08.2009 r.*, maszynopis w zbiorach Biblioteki Kórnickiej (niesygn.). W umowie brak jakiegokolwiek wzmianki o starszej budowlu lub jej reliktach na tym miejscu, które wymagałyby rozbiórki czy rozbudowy, nie mówi się też o jej właścicielach. Nie była to więc rozbudowa bliżej nieokreślonej siedziby poprzedniego dziedzica dóbr kórnickich, Mikołaja z Kórnika h. Łódzia (zm. 1382), kanclerza wielkopolskiego i bpa poznańskiego 1375–1382, który rezydował głównie w Krakowie, a przebywając w Wielkopolsce,

zapewne na zgromadzenie budulca, a sama budowa ruszyła prawdopodobnie na wiosnę 1427 roku. W chwili rozpoczęcia prac ciesielskich była już gotowa ława fundamentowa, mowa jest także o istnieniu murowanej piwnicy. Drewno na budowę miało pochodzić z rozległych kompleksów leśnych położonych wokół wsi Głęboczek. Ponieważ zleceniodawca budowy nie był właścicielem dóbr głębockich⁹, w grę wchodził tylko zakup drewna na prace budowlane. To tłumaczy, dlatego kanclerz Mikołaj nie zapewnił całego potrzebnego budulca, tylko jego część (wprawdzie zasadniczą), resztę zaś miał dostarczyć cieśla Niklos, co zostało podkreślone w umowie aż dwukrotnie. Równoległe ze wznoszeniem zamku musiały trwać prace melioracyjne przy kopaniu fosy i kanałów zasilających ją w wodę. Budowa tej wielkopańskiej siedziby miała bez wątpienia ścisły związek z lokacją samego Kórnika, przeprowadzoną przez Mikołaja z Górki prawdopodobnie w latach 1425–1437. Ze źródeł wiadomo bowiem, że siedziba kanclerza gotowa była do zamieszkania najpóźniej w 1437 roku¹⁰.

Jak już wspomniano, kontrakt kórnicki został spisany po łacinie, ale zawiera wtrącenia w językach wernakularnych – polskim i niemieckim, które pełnią funkcje pomocnicze i służą do objaśnienia i uściślenia terminologii budowlanej. Słów polskich jest dziewięć (w kolejności występowania): *przantri* (piętra), *porancze* (poręcze), *podsanbogę* (podsięboje), *alkerz* (alkierz), *sambsy* lub *sampsy* (gzymy), *progy* (progi), *sticholcze* lub *stichalcz* (stycholce), *myecze* (miecze) i *sanscheky* (sąsieki)¹¹. Trzy z nich występują dwukrotnie (poręcze, gzymy, stycholce), przy czym ostatni w dwóch nieco różnych wersjach ortograficznych. W czterech przypadkach mamy do czynienia z pierwszym znanym, jak można sądzić, użyciem tych terminów w tekstach pisanych XV wieku (tak łacińskich, jak i polskich): poręcze¹², alkierz¹³, miecze¹⁴ i sąsieki¹⁵. Dla terminu gzymy

---

mieszkał w letniej rezydencji biskupów poznańskich w Głównej pod Poznaniem i w Ciążeniu, gdzie zmarł (por. *Joannis de Czarnkow Chronicon Polonorum*, wyd. Jan Szlachtowski, [w:] *Monumenta Poloniae historica*, t. II, wyd. August Bielowski, Lwów 1872, rozdz. 56, s. 709–710).

⁹ W latach 1423–1450 był nim Pietrasz (Piotr) Głębocki (por. SHGPozn, s. 486).

¹⁰ Zob. Róża Kašinowska, dz. cyt., wyd. 2, s. 16.

¹¹ Wszystkie figurują w *Słowniku staropolskim* (t. I–XI, red. nauk. Stanisław Urbańczyk, Warszawa – Kraków 1953–2002, dalej SSt.) jako przykłady użycia, niekiedy jedyne, pochodzące z kórnickiego kontraktu.

¹² Tamże, t. VI, s. 404 (pierwsze znane użycie 1464).

¹³ Tamże, t. I, s. 33 (1474).

¹⁴ Tamże, t. IV, s. 202 (dopiero 1500).

¹⁵ Tamże, t. VIII, s. 140 (1494).

brakuje danych porównawczych¹⁶. Pozostałe słowa były używane współcześnie (piętra, podsięboje, progi, stycholce)¹⁷. Warto przy tym podkreślić, że aż sześć wyrazów z kórnickiej umowy (poręcze, podsięboje, alkierz, gzymysy, stycholce i sąsieki) ma nienotowaną wcześniej ortografię.

Oprócz wyrazów polskich w tekście kontraktu występują cztery wyrazy niemieckie: crancz (wieniec [wieźby dachowej]), czegbroke (most zwodzony), srank (ława, tu: skrzynia na odzież) i vndewer (wykusz). Tylko pierwszy z nich zapisano w postaci spotykanej w innych przekazach źródłowych z terenu Polski, dwa kolejne mają ortografię odmienną, natomiast dla ostatniego wyrazu brak w ogóle danych porównawczych¹⁸.

***

Umowę kórnicką opublikowano do tej pory trzykrotnie. Po raz pierwszy wydał ją w 1888 roku Ignacy Zakrzewski¹⁹. Odnalazł on tekst kontraktu w Archiwum Kapitulnym w Poznaniu, gdy brał udział we wznowionej w 1882 roku przez Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk akcji konserwatorskiej mającej na celu zinwentaryzowanie zabytków na obszarze ówczesnego Wielkiego Księstwa Poznańskiego²⁰. Jego edycja zawiera sam tekst łaciński bez komentarza i aparatu krytycznego. Wydawca opatrzył ją jedynie krótką notą wstępną, w której określił umowę jako „ciekawy dokument, rzucający światło na historię budownictwa drewnianego i obronnego w średnich wiekach w Polsce”²¹. Zakrzewski ocenił tekst jako „pełny omyłek i opuszczeń”, z czym ogólnie można się zgodzić²².

¹⁶ Tamże, t. XI, s. 131 (podany przykład tylko z umowy kórnickiej).

¹⁷ Tamże, t. VII, s. 228 (1424), t. VI, s. 276 (1429, 1436), t. VII, s. 74 (1437), t. VIII, s. 491, 498–499 (1420, 1436).

¹⁸ Por. przyp. 40, 43, 47. W średniowiecznych tekstach niemieckiego obszaru językowego wyrazy te występują, ale w formach innych niż zanotowane w kontrakcie (por. ważniejsze słowniki mittelhochdeutsch w wersjach online: Georg Friedrich Benecke, Wilhelm Müller, Friedrich Zarncke, *Mittelhochdeutsches Wörterbuch*, Leipzig 1854–1866 (BMZ), Matthias Lexer, *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch*, Bd. 1–3, Leipzig 1872–1878, *Mittelhochdeutsches Wörterbuch* (MHDWB), Gerhard Köbler, *Mittelhochdeutsches Wörterbuch*, 3. Aufl., 2014 dostępne przez stronę mediaevum.de pod adresem: <https://www.mediaevum.de/links/woerter-buecher/mhd> [dostęp 16.09.2021]).

¹⁹ *Umowa o budowę zamku Kórnik w r. 1426*, „Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce”, t. III, z. 2, Kraków 1888, s. 64–65.

²⁰ Helena Chłopocka, *Ignacy Zakrzewski 1823–1889*, [w:] *Wybitni historycy wielkopolscy*, red. Jerzy Strzelczyk, Poznań 2010, s. 129–130.

²¹ *Umowa...*, s. 64.

²² Tamże.

Ponownie wydał umowę w 1902 roku Bolesław Ulanowski²³. W jego edycji zapiska pisarza konsystorskiego z 31 października 1426 roku o dokonaniu przez strony rekognicji poprzedza tekst kontraktu jako osobna pozycja²⁴.

W 1908 roku kontrakt został wydany po raz trzeci – przez Franciszka Piekosińskiego²⁵. Ostatnia z edycji nie była najpoprawniejszą, ale warto zauważyć, że pod względem wierności oryginałowi Piekosiński okazał się dokładniejszy od poprzedników.

Umowę kórnicką znał też ks. Józef Nowacki, choć nie wydał jej drukiem²⁶.

Żadna z wymienionych edycji nie zawiera bezbłędnego, poprawnego wydania łacińskiej podstawy źródłowej. Wśród popełnionych błędów są też takie, które zmieniają sens przekazu, dlatego należy je poprawić.

Poza trzema edycjami tekstu łacińskiego umowa kórnicka doczekała się także dwóch polskich przekładów. W 1906 roku ukazało się tłumaczenie Macieja Moraczewskiego²⁷. Jest ono na ogół poprawne, ale wymaga korekt i uzupełnień. Terminy fachowe czy trudniejsze lekcje objaśnił autor w przypisach tekstowych²⁸. Drugi przekład, autorstwa Romana Hecka, oparty na wydaniu Piekosińskiego w *Kodeksie dyplomatycznym Wielkopolski*, ukazał się w 1955 roku w zbiorze średniowiecznych tekstów źródłowych do historii Polski²⁹. Tłumaczenie to jest nieudolne i zawiera wiele różnych błędów (poczawszy od złej daty dokumentu), a przy tym jest niekompletne, gdyż pomija 7 akapitów oryginalnego tekstu³⁰.

Obecną reedycję przygotowano według zasad wydawania źródeł średniowiecznych zawartych w instrukcji Adama Wolffa³¹. Wszystkie występujące w tekście wyrazy polskie i niemieckie oddano dla wyróżnienia drukiem rozstrzelonym.

²³ *Acta capitulorum...*, nr 991, s. 478–479.

²⁴ Tamże, nr 990, s. 478.

²⁵ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. V, wyd. Franciszek Piekosiński, Poznań 1908, nr 455, s. 444–446.

²⁶ Józef Nowacki, dz. cyt., s. 613, przyp. 61.

²⁷ Maciej Moraczewski, *Uгода o budowę zamku w Kurniku [!]*, Kraków 1906 [rz.] (odb. z „Architekta”, R. VII, Kraków 1906, zesz. V, kol. 103–107 w innym układzie typograficznym).

²⁸ Na końcu przekładu Moraczewski opublikował, ciekawą dla czytelnika, przybliżoną rekonstrukcję zamku opisanego w umowie (s. 10–11).

²⁹ Roman Heck, *Polska w okresie monarchii stanowej 1346–1454. Wybór tekstów*, Warszawa 1955, s. 239–241 (bez pełnego opisu bibliograficznego podstawy przekładu).

³⁰ Przykładowe tłumaczenia: „dzień Jowisza” zamiast „czwartek”, „potrzebować” – „zaopatrzyć”, „zagłębienia” – „piętra”, „podpory” – „skrzynie”, „dalsze” – „wysokie belki”, „progi przed domami ponad mur” – „pod domami na murze”, „miejsca sekretne” – „wychodki”, „stamen” – „postaw”, „do studni” – „do boru”.

³¹ Adam Wolff, *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku*, „Studia Źródłoznawcze” 1957, nr 1, s. 155–181.

Dokument oryginalny:

[Poznań, 31 X 1426]

[k. 267] Convencio Curnik^a

Die Jowis, ultima mensis octobris, hora et loco audiencie consuetis, dominus Nicolaus cancellarius Poznaniensis ex una et Niclos carpentarius de Poznan^b parte ex altera constituti personaliter^c coram domino M[athia] officiali se hincinde convencionem super edificacione castri Curnik fecisse et contractum, prout inferius continetur, promittentes hincinde omnia et singula tenere et inviolabiliter observare sub censuris ecclesiasticis.

[k. 267v] Conventio edificii in Curnik castri.

Primo homines domini cancellarii ligna seu arbores pro eisdem officiis, quantum^d exbrigare poterit in bonis Glambozczecz, ponere debe[n]t^e ad terram, quantum poterit idem dominus Nicolaus expedire. Sed in aliis bonis idem Niclos carpentarius excidere debet et tenebitur cum sua familia alia ligna pro edificiis eiusdem, [prout]^f est obligatus.

Item duas domus^g edificabit magisterio meliori, quamlibet domum in longitudine XXI ulna[rum], in latitudine autem X ulnarum, columpne eorum^h de quindecim ulnis in longitudine, cum tribus salis alias przantri et ponere eosdemⁱ asseribus combinatis magisterio meliori.

Item in qualibet parte domus ad minus VII scatu^j alias srank debent esse.

Item gradus cum attinenciis videlicet porancze ut in forma et scampna clausa faciat idem magister tot, quot dominus^k cancellarius vel aliquis ex parte sua mandaverit vel quantum necessarium fuerit.

Item predictas domus ligabit vnam ad aliam modo firmiori et meliori.

Item tignis vel subtignis, propugnaculo alias vndewer circumquaque cum fenestris et columpnis, in wlgari podsanbogę, et circumdare asseribus forma meliori.

Item in fine et in medio domus faciat duo propugnacula ad rotunditatem cum altis tignis modo pulchri.

Item tecturam faciat in modum crinalis, in vulgari crancz, et hoc idem tegat ad domini voluntatem simul cum propugnaculis et in eisdem propugnaculis erectis, in vulgari alkerz, in quolibet duos globos faciat et illa omnia circumdabit asseribus modo meliori.

Item in secunda sala faciat transitum in medio castr^l circumquaque sambsy et asseribus circumdabit.

Item hostia et fenestras magna et parwa pro necessitate castrⁱ ad mandatum faciat et tegat et claudat.

Item super cellario murato trabes faciat et lignis superponat ac salam faciat idem ad domini voluntatem.

Item liminari[a]^m alias progy quercina necessaria sub domibus super muro ponat forma meliori, tunc illa ligat ad columpnas.

Item faciat omnia et singula sticholcze et omnia alia pro argilla ponenda.

Item canalia necessaria pro castro faciat et ponat. Item duo secreta necessaria.

Item caminum pro coquina et caminum pro custode pontis. Item in castro cameras, quantum necesse fuerit, faciat in omnibus salis.

Item ante domos faciat duos parietes cum fenestris et [super]^f columpnas pandebit pons, in wlgari czegbroke, et totum pontem faciat modo meliori cum sampsy et in medio pontis faciat in quatuor columpnis et tegat sessionem et ligaturas alias porancze.

Item cratam in fine pontis cum porticula. Et ipse dictus magister Niclos carpentarius coram provido magistratuⁿ civitatis ac aliis testibus promittit sub fide et honore dicto domino Nicolao cancellario et filiastris suis ac domino Miroslao de Bithin, canonico Poznaniensi, expressa edificia continuare, indilate efficere et in toto perficere, et si, quod absit, [k. 268] quod negliget facere, submittit se correctioni civitatis Poznaniensis [et] censuris officialis Poznaniensis.

Item ipse dominus Nicolaus cancellarius pro eisdem edificiis et laboribus tenebitur et obligabitur dare et solvere solarium XXXVI marcarum currentis monete, X ulnas panni Anglici, unum stamen barchany pro dicto labore, duo maldratas^o farine mesure Poznaniensis siliginis, VIII pernas lardi domesticas, tres mensuras pisi eciam domestici, unam mensuram milei.

Item instrumenta carpentaria ferrea ad borram cum provisionibus et necessariis per dominum cancellarium nominatis comestialibus debent eis per dominum cancellarium adduci.

Item ipse dominus cancellarius unam cartam istius ordinacionis habeat et dictus magister Niclos similem de una manu ad invicem precisam.

Item dicas interhabeant et ea, que dominus cancellarius pro sollario dicto magistro Niclos dederit, illa ad ambas dicas^p incidant propter meliorem cognicionem et fidem etc.

Item dominus cancellarius tenebitur dicto carpentario dare et ordinare ligna sectata pro ligaturis alias myecze et fenestris.

Item omnia ligna et singula in silvis et borris ipse carpentarius tenetur excidere excepto Glamboczech.

Item tignos faciat secundum informacionem domini Miroslai de Bithin, canonicus Poznaniensis, prout sibi est a[d]uersum^m.

Item, licet omnia specificare [et]^r describi non^s possunt, tamen ego Niclos carpentarius predictus promitto, [quod]^e omnia, quecunque sunt pro edificiis oportuna et necessaria, teneor et volo complere.

Item celarium dividere cum stichalcz et hostium vel asseribus.

Item faciat sanscheky pro frumentis in cameris inferioribus etc.

^a obok tytułu dopisane późniejszą ręką; Nota bene quando edificatum est castrum in Kurnik;
^b w Kop. Pozn. (Zakrzewski i Piekosiński rozwiązują Poznan, Ulanowski Poznań); ^c następuje skreślony wyraz recogno; ^d następuje powtórzony wyraz quantum; ^e w Kop. niezaznaczony skrót; ^f uzup. Ulanowskiego; ^g następuje powtórzony wyraz domus; ^h tak w Kop., recte earum; ⁱ tak w Kop., recte easdem; ^j w Kop. statui; ^k w Kop. domino; ^l następuje skreślona fraza ad mandatum faciat et claudat ze zdania niżej; ^m tak w Kop.; ⁿ w Kop. popr. z mgro; ^o możliwa też forma maldrata, ale przy rodzaju użytego skrótu mało prawdopodobna; ^p następuje skreślone per; ^r uzup. Ulanowskiego, obecne też w wydaniu Zakrzewskiego; ^s następuje skreślony wyraz possent.

Dokument w przekładzie polskim:

[k. 267] Umowa Kórnik

W czwartek, w ostatnim [dniu] miesiąca października, w zwykłym miejscu i czasie posiedzenia [sądu] pan Mikołaj kanclerz poznański z jednej, a Niklos cieśla z Poznania z drugiej strony stanąwszy osobiście [zeznali] przed panem M[aciejem]³² oficjałem [poznańskim], że zawarli między sobą umowę i kontrakt na zbudowanie zamku Kórnik, jak niżej się podaje, przyrzekając sobie nawzajem do-trzymać wszystkiego razem i każdego z osobna i bez uszczerbku przestrzegać pod karami kościelnymi.

³² Maciej Korzbok h. własnego (zm. przed 28/29 VIII 1431), adwokat konsystorski we Wrocławiu 1421, altarysta katedry poznańskiej, oficjał poznański 1423–1431, kanonik 1425 i prokurator kapitulny 1429–1430, fundator kaplicy rodowej Korzboków w katedrze poznańskiej (Józef Nowacki, dz. cyt., t. II, s. 229).

[k. 267v] Umowa na budowę zamku w Kórniku.

Po pierwsze, ludzie pana kanclerza mają zwalić na ziemię drzewa albo pnie na te roboty, ile da się wykupić³³ w dobrach Głębocek³⁴, jak wiele zdoła zaopatrzyć³⁵ tenże pan Mikołaj, ale w innych dobrach to cieśla Niklos ma i powinien sam ze swą czeladzią wyciąć inne pnie na budowę tegoż [zamku], [jak] jest zobowiązany.

Dalej, zbuduje dwa domy lepszym kunsztem, każdy dom o długości XXI łokci³⁶, a szerokości X łokci³⁷, ich słupy wysokości piętnastu łokci³⁸, z trzema izbami, inaczej pięćrami³⁹, i [ma] je wyłożyć deskami połączonymi lepszym kunsztem.

Dalej, w całym domu ma być przynajmniej VII skrzyń [na ubrania], inaczej schrank⁴⁰.

Dalej, niech zrobi tenże majster schody z przydatkami, mianowicie poręczami, zgodnie z kształtem [schodów], i ław zamykanych tyle, ile zleci pan kanclerz lub ktoś z jego strony, albo ile będzie potrzeba.

Dalej, rzeczone domy połączy jeden z drugim solidniejszym i lepszym sposobem. Dalej, [ma opatrzyć] belkami⁴¹ albo podsufitką⁴² [i] wykuszem, inaczej unte rwerk⁴³,

³³ Dośł. staropol. wywarować (przy transakcji sprzedaży uwolnić nabywcę lub rzecz nabytą od roszczeń i pretensji prawnych osób trzecich), termin sądowy z prawa ziemskiego XIV–XV wieku w źródłach prawnych występuje często z innym terminem o podobnym znaczeniu „wycić” (por. przyp. 35).

³⁴ Głębocek, wieś szlachecka w pow. poznańskim woj. poznańskiego, położona nad jez. Głębocek i rz. Trojaną w lasach Puszczy Zielonki, od 1458 roku do XVI wieku (przed 1580) z prawami miejskimi (ob. w gm. Murowana Goślina).

³⁵ Dośł. staropol. wycić (uwolnić od prawa własności i roszczeń przez uiszczenie cła lub zapłaty).

³⁶ Tj. ok. 12,5 m, jeśli użyto łokcia miary poznańskiej (59,4 cm).

³⁷ Ok. 6 m.

³⁸ Ok. 8,9–9 m.

³⁹ Przantri od staropol. *przętr* – izba na piętrze, strych (SSt., t. VII, s. 228); sale liczono jedna nad drugą, zatem budynki były trzykondygnacyjne, dwupiętrowe, przy czym najwyższa kondygnacja mogła być niższa od pozostałych.

⁴⁰ Dawne szafy na ubrania, służyły jednocześnie za siedzenia. Inne formy ortograficzne: schrange – ława, skrzynia lub od schrank vel schrank – szafa; por. pol. *sranki* (*Niemiecko-polski i polsko-niemiecki słownik historyczny (na podstawie źródeł średniowiecznych i wczesnonowożytnych z terenu Polski, oprac. Krzysztof Kopiński, Janusz Tandecki, Liliana Lewandowska, Toruń 2020, t. 1, s. 217, t. 2, s. 93, 231 (dalej NSH))*).

⁴¹ Tramy, podciągi lub siestrzany, główne belki stropowe, na których układano poprzecznie inne belki, a od spodu przybijano podsiębitkę; także belki w ogóle.

⁴² Podtramki, podkład z wielu stykających się ze sobą desek różnej szerokości, przybitych od spodu do belek stropowych (tramów).

⁴³ Undewer, tu wykusz (por. niepewną atrybucję w SSt., t. IX, s. 403), o czym świadczy uściślenie wieloznacznego łac. *propugnaculum*, o jakie dzieło obronne dokładnie chodzi (instrukcja dla cieśli), użyciem aż dwóch terminów w dwóch różnych językach: polskim *podsięboje* i niemieckim (tylko

z oknami⁴⁴ i słupami dookoła, pospolicie podsięboje⁴⁵ [nazywanym], i obić [go] deskami ładniejszego kształtu.

Dalej, na końcu i w środku domu niech zrobi dwie okrągłe baszty⁴⁶ z wysokimi belkami pięknym sposobem.

Dalej, niech zrobi dach na kształt wieńca⁴⁷, [zwanego] pospolicie kranz⁴⁸, i niech to nakryje tenże [majster] wedle woli pana razem z basztami, a na tychże wzniesionych basztach, zwyczajowo alkierzami [zwanymi], niech zrobi na każdym dwie kopuły⁴⁹ i to wszystko obje deskami lepszym sposobem.

Dalej, w izbie drugiej kondygnacji⁵⁰ niech zrobi przejazd w środku zamku, otoczy [go] ze wszystkich stron gzymсами⁵¹ i obje deskami.

Dalej, niech zrobi, pokryje [szkłem] i zamknie wedle polecenia drzwi i okna, duże i małe stosownie do potrzeb zamku.

Dalej, nad murowaną piwnicą niech zrobi belkowanie, nakryje [je] drewnem i zrobi [tam] izbę wedle życzenia pana.

Dalej, podwaliny⁵², czyli progi dębowe konieczne niech położy pod domami na murze lepszego kształtu, [a] potem łączy je ze słupami.

jedno takie miejsce w całym tekście); forma niem. na stopniu pełnym mogła brzmieć *underwer(c)k/undirwer(c)k* lub *underwergk/undirwergk* (NSH nie notuje, por. tamże, t. 1, s. 260–261).

⁴⁴ Może tu chodzić także o otwory strzelnicze, zwane strzelnicami (tzw. wąskie okna).

⁴⁵ Podsanboge (inne odmiany w źródłach to *podsemboge*, a synonim to podsiębicie, s. *pothszambiczin*), zgodnie z nazwą każde mniej lub bardziej wysunięte przed lico murów na pewnej wysokości dzieło obronne (wykusz, wybudówka, ganki z blankami, same blanki czy występy w murach obronnych), z którego można było prowadzić walkę z przeciwnikiem stojącym niżej lub pod nim (SSt., t. VI, s. 276); tu wykusz (zob. przyp. 44).

⁴⁶ Tym razem łącz. *propugnacula* (por. przyp. 44), objaśnione w następnym zdaniu innym pol. terminem „alkierz”, oznaczają dostawione do budynków okrągłe baszty, choć nazwą tą w XV-wiecznej polszczyźnie określano jeszcze przeważnie wykusze, nim w następnym stuleciu w architekturze dworsko-pałacowej ugruntowało się ich tradycyjne znaczenie alkierza (por. wieże alkierzowe).

⁴⁷ Drewniana więźba osadzona w ścianach budynków lub baszt, wysunięta nieco przed lico murów i otaczająca je na całym obwodzie, służyła zwykle za oparcie dla innych elementów konstrukcyjnych, np. dachu.

⁴⁸ Crancz (inne znane warianty ortograficzne: *crancze, crantz, crencze, kranz*) – wianek, wieniec (NSH, t. 1, s. 45, 143, t. 2, s. 270–271).

⁴⁹ Dośł. kule, okrągłe lub baniaste hełmy piętrowe.

⁵⁰ Wysokie usytuowanie wjazdu do zamku na poziomie piętra potwierdzają instrukcje o postawieniu mostu i budki strażnika na palach w dalszej części umowy.

⁵¹ Od staropol. *sams* – ozdoba (znane też formy *zams* lub *xems*; *zamsowanie* to gzymśowanie elewacji) przez niem. *Gesims* (Samuel Bogumił Linde, *Słownik języka polskiego*, t. I, cz. 2, Warszawa 1808, s. 812; SSt., t. XI, s. 131).

⁵² Przyciesie lub przeciosy, w budownictwie drewnianym podstawy z odpowiednio obrobionych i spojonych szerokich bali lub belek z bardzo zdrowego drewna, na których opierały się (węższe) ściany budynku.

Dalej, niech zrobi stycholce⁵³ wszystkie razem i każdy z osobna i wszystko inne do położenia polepy⁵⁴.

Dalej, niech zrobi i ułoży potrzebne zamkowi rury⁵⁵. Dalej, dwa konieczne wychodki.

Dalej, komin dla kuchni i komin dla straży mostowej. Dalej, komory w zamku niech zrobi we wszystkich izbach, ile będzie potrzeba.

Dalej, przed domami niech zrobi dwie ściany ze strzelnicami, a [na] słupach będzie stał most opuszczany, potocznie zugbrücke⁵⁶ [zwany]. I cały most niech zrobi solidniejszym sposobem, z gzymśami, a w środku mostu niech zrobi na czterech słupach i zadaszy siedzisko⁵⁷ tudzież barierki, inaczej poręczę.

Dalej, kratę na końcu mostu z furtką. Przeto sam rzezonny majster Niklos cieśla wobec opatrznego magistratu miasta i innych świadków przyrzeka na wiarę i cześć rzezonemu panu Mikołajowi kanclerzowi i jego bratankom⁵⁸ tudzież panu

⁵³ Ociosane lub nieobrobione belki czy łąty używane w ciesielstwie (ściślej: elementy ściany konstrukcji szkieletowej między dwoma pionowymi słupami lub dwiema poziomymi belkami); wyraz występujący w źródłach w wielu wariantach ortograficznych (*stichalcz, sticholcz, stinholcz, stucholc, stuholc, sztucholc, stycholc, styholc, sztyholc, stynholc, sztynholc*) (SSt., t. VIII, s. 491, 498–499).

⁵⁴ Inaczej obłepa, wierzchnia (niekonstrukcyjna) część stropu z gliny i dodatków organicznych (siecinka, plewy, trociny), ułożona na stycholcach przymocowanych do stropu, zapewniała izolację cieplną, spełniając zarazem funkcję podłogi.

⁵⁵ Drewniane rury kanalizacyjne.

⁵⁶ Czegbroke (inne znane formy zapisu: *czockbrucke, czogebrogen, zcogbrucke*) – most zwodzony (NSH, t. 1, s. 50, t. 2, s. 107).

⁵⁷ Rodzaj budki dla strażnika mostu.

⁵⁸ Synowie Jakuba z Górki h. Łódzia (zm. 1422): 1. Wyszota (zm. 1453/1454), po studiach w Akademii Krakowskiej (student 1421, bakałarz sztuk 1426, mistrz sztuk 1430) kleryk poznański 1430, kantor poznański do 1431, prepozyt poznański 1432–53, prepozyt uniejowski 1437–53, prezbiter przed 1439, sekretarz królewski Władysława Warneńczyka 1440–41, poseł kapitulny na sejmik w Kole 1443, poseł króla Kazimierza Jagiellończyka do papieża Marcina V (z obediencją) 1447, od którego dostał nominację na protonotariusza apostolskiego, kanonik gnieźnieński 1448–53, kanclerz gnieźnieński 1451–53, współfundator altarii fundowanych przez Górków w katedrze poznańskiej, pochowany tamże w kaplicy św. Leonarda u boku stryja (*Album studiosorum...*, t. I, s. 52; SHGPozn, s. 636, wzmiankowany też s. 631–635; Jan Korytkowski, dz. cyt., t. II, s. 95–96; Józef Nowacki, dz. cyt., t. I, s. 257, 323, 331, 448–449, 722, t. II, s. 84, 86; Irena Sułkowska-Kurasiowa, *Dokumenty królewskie i ich funkcja w państwie polskim za Andegawenów i pierwszych Jagiellonów*, Warszawa 1977, s. 269; Marta Czyżak, dz. cyt., s. 406–407; Zbyszko Górczak, dz. cyt., s. 223; Paweł Dembiński, *Poznańska kapituła...*, s. 725–728); 2. Jakub (zm. 1467), kanonik poznański (Józef Nowacki, dz. cyt., t. I, s. 323, t. II, s. 86, 316, przyp. 26); 3. Łukasz (I) (zm. 1475) z Kórnika i Górki, dworzanin Władysława Jagiełły (łożny królewski 1428), starosta kościański (tenentariusz) przed 1434, podczaszy poznański 1438, uczestnik wyprawy węgierskiej 1440 Warneńczyka, po której 1441 awansował na wojewodę poznańskiego, poseł na Litwę do Kazimierza Jagiellończyka i na Mazowsze, starosta generalny Wielkopolski 1447–48, 1451–54 i 1456–57, jeden z dowódców w bitwie z krzyżakami pod Chojnicami, magnat wielkopolski, właściciel Kórnika, Górki Miejskiej

Mirosławowi z Bytynia⁵⁹ kanonikowi poznańskiemu wymienione domy stawić bez przerwy, niezwłocznie postawić i w całości ukończyć. A jeśli czego zaniedba uczynić, co oby się nie zdarzyło, [k. 268] poddaje się sądowi miasta Poznania i karom oficjała poznańskiego.

Dalej, sam pan Mikołaj kanclerz powinien będzie i zobowiązany będzie za te domy i prace dać i uiścić zapłatę XXXVI grzywien⁶⁰ obiegowej monety, X łokci⁶¹ sukna angielskiego⁶², jeden postaw⁶³ barchanu⁶⁴ za rzeczoną pracę, dwa małdraty⁶⁵ mąki żytniej miary poznańskiej, VIII domowych półci słoniny tudzież trzy miary⁶⁶ domowego grochu [i] jedną miarę⁶⁷ prosa.

Dalej, narzędzia ciesielskie żelazne ma im dowieźć do boru pan kanclerz z opatrzeniem i niezbędnym prowiantem, wybranym przez pana kanclerza.

Dalej, sam pan kanclerz niech ma jedną kartę tego układu, a rzeczony majster Niklos [drugą] taką samą jednej ręki⁶⁸, odcięte jedna od drugiej.

(dziś: Miejska Górka) i wielu innych kluczy dóbr w Wielkopolsce, współfundator kościoła parafialnego w Kórniku 1437, pochowany w katedrze poznańskiej w kaplicy Górków, gdzie zachowała się jego okazała, spiżowa płyta nagrobna (Józef Garbacik, *Górka (z Górki) Łukasz h. Łódzia (zm. 1475)*, [w:] PSB, t. VIII, 1959–1960, s. 408–409; SHGPozn, s. 636–637, wzmiankowany też s. 631–635; Zbyszko Górczak, dz. cyt., s. 223–235).

⁵⁹ Mirosław (Starszy) z Bytynia (Bytyński, zw. też Wojkowskim) h. Łódzia (zm. przed 17 XII 1428), kanonik poznański 1408–1426, pleban w Opalenicy, 1418–1419 prefekt fabryki katedry poznańskiej (jeden z trzech), fundator altarii św. Jana Chrzciciela tamże, był krewnym Mikołaja z Górki (Józef Nowacki, dz. cyt., t. I, s. 108, 307–308, 726, t. II, s. 449, 460, przyp. 28; Paweł Dembiński, *Prokuratorzy...*, s. 155, 163).

⁶⁰ Równowartość 29 największych beczek piwa, 57 wołów, 6 koni pociągowych lub 2 rumaków bojowych, 4 pełnych zbroi płytowych, 2 kramów w Przemysłu czy 9 łanów ziemi w Pyzdrach. Budowa nowej łaźni w Proszowicach pod Krakowem w 1420 roku kosztowała 16 grzywien, a jeszcze mniej dom (zapewne drewniany) kanclerza Mikołaja w Gnieźnie, gdzie mieszkał jako kanonik, który otaksowano po jego śmierci przed oddaniem następcy na 13 grzywien (Marta Czyżak, dz. cyt., s. 365, przyp. 614).

⁶¹ Tj. około 6 metrów tkaniny.

⁶² Wełna i sukno angielskie stanowiły w późnym średniowieczu i czasach nowożytnych główny produkt eksportowy rzemiosła, a później przemysłu angielskiego w handlu bałtyckim (por. Henryk Zins, *Angielski wywóz sukna na Bałtyk w drugiej połowie XVI w.*, „Rocznik Lubelski” 1965, t. 8, s. 37).

⁶³ Zwój, sztuka materiału o różnej długości, ustalonej lokalnie w zależności od regionu, najczęściej ok. 19 metrów; długość postawu zależała od jakości materiału i miejsca produkcji.

⁶⁴ Gruba tkanina lniano-wełniana, barwiona lub drukowana jednostronnie, używana do wyrobu bielizny, w Polsce znana od XIV wieku (por. SSt., t. I, s. 61).

⁶⁵ Około 360 kg mąki.

⁶⁶ Miarka lub faska, liczyła 15,07 litra (ok. 45 litrów).

⁶⁷ Tyle co 4 garnce (ok. 15 litrów).

⁶⁸ Spisane przez tego samego pisarza.

Dalej, niech obaj mają karby⁶⁹ i to, co pan kanclerz da jako zapłatę rzeczonemu majstrowi Niklosowi, niech nacinają na obu karbach dla lepszego rozeznania i wiary itd.

Dalej, pan kanclerz powinien będzie dać i zapewnić rzeczonemu cieśli drewno ciosane na wiązania, czyli m i e c z e⁷⁰, i na okna.

Dalej, wszystkie kloce razem i każdy z osobna powinien wyciąć w lasach i borach sam cieśla z wyjątkiem Głębozca⁷¹.

Dalej, belki niech zrobi według wskazań pana Mirosława z Bytynia kanonika poznańskiego, tak jak mu objaśniono.

Dalej, chociaż nie sposób wszystkiego wyliczyć [i] opisać, to jednak ja Niklos, rzeczony cieśla, przyrzekam, [że] wszystko, cokolwiek jest dla domów przydatne i potrzebne, powinienem i chcę wykonać.

Dalej, [ma] podzielić stycholcem lub deskami piwnicę i wejście⁷².

Dalej, niech zrobi sąsiedki⁷³ na zboże w dolnych komorach.

BIBLIOGRAFIA

Źródła drukowane

- Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta*, vol. 2, ed. Bolesław Ulanowski, Cracoviae 1902 (Monumenta Medii Aevi Historica, t. XVI).
- Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. I [ed. Żegota Pauli, Bolesław Ulanowski, Adam Chmiel], Cracoviae 1887.
- Heck Roman, *Polska w okresie monarchii stanowej 1346–1454. Wybór tekstów*, Warszawa 1955, s. 239–241.
- Joannis de Czarnkow *Chronicon Polonorum*, wyd. Jan Szlachtowski, [w:] *Monumenta Poloniae historica*, t. II, wyd. August Bielowski, Lwów 1872, s. 601–756.
- Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. V, wyd. Franciszek Piekosiński, Poznań 1908.
- Moraczewski Maciej, *Uгода o budowę zamku w Kurniku [!]*, Kraków 1906 [rz.] (odb. z „Architekta”, R. VII, Kraków 1906, zes. V, kol. 103–107).
- Umowa o budowę zamku Kórnika w r. 1426*, „Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce”, t. III, z. 2, Kraków 1888, s. 64–65.

⁶⁹ W średniowieczu czworoboczne laski długości łokcia służące do rozliczeń finansowych, na których przez odpowiednie nacięcia robione na wszystkich bokach (tzw. zacinanie karbów, czyli *karbienie*) rejestrowano przebieg spłaty długów i wierzytelności.

⁷⁰ Ukośne drewniane belki więźby dachowej łączące i usztywniające dwa elementy konstrukcyjne ustawione pod kątem prostym: poziomą belkę dachu i podpierający ją słup.

⁷¹ Por. pierwsze zdanie kontraktu.

⁷² Tak w tekście, zdanie niejasne.

⁷³ Wydzielone miejsca na złożenie niewymłóconego zboża w snopach albo skrzynie na ziarno pochodzące z takiego zboża; miały powstać w komorach na parterze.

Opracowania

- Chłopocka Helena, *Ignacy Zakrzewski 1823–1889*, [w:] *Wybitni historycy wielkopolscy*, red. Jerzy Strzelczyk, Poznań 2010, s. 115–127.
- Czyżak Marta, *Kapituła katedralna w Gnieźnie w świetle metryki z lat 1408–1448*, Poznań 2003.
- Dembiński Paweł, *Poznańska kapituła katedralna schyłku wieków średnich. Studium prozopograficzne 1428–1500*, Poznań 2012.
- Dembiński Paweł, *Prokuratorzy poznańskiej kapituły katedralnej w latach 1428–1500*, „Roczniki Historyczne” 2003, t. LXIX, s. 127–166.
- Garbacik Józef, *Górka (z Górki) Łukasz h. Łódzia (zm. 1475)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. VIII, Wrocław – Kraków – Warszawa 1959–1960, s. 408–409.
- Górczak Zbyszko, *Rozwój majątków możnowładztwa wielkopolskiego w drugiej połowie XV i początkach XVI wieku*, Poznań 2007.
- Kąsinowska Róża, *Zamek w Kórniku*, wyd. 1, Kórnik 1999, wyd. 2 popr. i poszerz., Kórnik 2019.
- Korytkowski Jan, *Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej*, t. 2, Gniezno 1883.
- Krąpiec Marek, *Badania dendrochronologiczne próbki drewna z Kórnika*. Kraków, 30.08.2009 r., maszynopis w zbiorach Biblioteki Kórnickiej (niesygn.).
- Linde Samuel Bogumił, *Słownik języka polskiego*, t. I, cz. 2, Warszawa 1808.
- Niemiecko-polski i polsko-niemiecki słownik historyczny (na podstawie źródeł średniowiecznych i wczesnonowożytnych z terenu Polski)*, t. 1–2, oprac. Krzysztof Kopiński, Janusz Tandecki, Liliana Lewandowska, Toruń 2020.
- Nowacki Józef, *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, t. 1–2, Poznań 1959–1964.
- Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, cz. I, z. 4, oprac. Stefan Chmielewski, Krystyna Górską-Gołaska, Jerzy Luciński pod red. Antoniego Gąsiorowskiego, Wrocław [i in.] 1987.
- Słownik łaciny średniowiecznej w Polsce*, red. Marian Plezia, Krystyna Weysenhoff-Brożkova, Michał Rzeplieta, t. I–VIII, Wrocław – Warszawa – Kraków 1953–2014.
- Słownik staropolski*, red. nauk. Stanisław Urbańczyk, t. I–XI, Warszawa – Kraków 1953–2002.
- Sułkowska-Kurasiowa Irena, *Dokumenty królewskie i ich funkcja w państwie polskim za Andegawonów i pierwszych Jagiellonów*, Warszawa 1977.
- Szafrański Włodzimierz, *Sprawozdanie z badań z 12.12.1947 r.*, maszynopis w zbiorach Muzeum Archeologicznego w Poznaniu, teczka Kórnik, nr 3748/1.
- Wolff Adam, *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku*, „Studia Źródłoznawcze” 1957, nr 1, s. 155–181.
- Zins Henryk, *Angielski wywóz sukna na Bałtyk w drugiej połowie XVI w.*, „Rocznik Lubelski” 1965, t. 8.

ABSTRAKT

KONTRAKT NA BUDOWĘ ZAMKU W KÓRNIKU Z 1426 ROKU

Artykuł przynosi nową edycję i tłumaczenie umowy na budowę zamku w Kórniku, zawartej w 1426 roku między kanclerzem kapituły poznańskiej Mikołajem z Górki, właścicielem dóbr kórnickich, a cieślą poznańskim Niklosem (Mikołajem). Jest to najstarszy znany dokument do dziejów pierwszego, średniowiecznego, drewnianego zamku. Spisany po łacinie zachował się w księdze konsystorza poznańskiego. Posiada on szczególnie walor informacyjny, jest też unikalny z punktu widzenia dyplomatyki jako tzw. chirograf (dokument charakterystyczny ze względu na sposób spisania i uwierzytelnienia). Kontrakt stanowi nie tylko pierwszorzędne źródło do dziejów budownictwa drewnianego i obronnego w Polsce późnego średniowiecza, ale także, ze względu na występujące w tekście wyrazy polskie objaśniające terminologię łacińską, może być uznany za pomnik dawnego języka polskiego. Podobną wartość mają również cztery wyrazy niemieckie.

Słowa kluczowe: zamek w Kórniku XV w., zamki obronne, architektura drewniana XV w., chirograf, ciesielstwo średniowieczne

ABSTRACT

KORNELUSZ KACZOR

CONTRACT FOR THE ERECTION OF THE CASTLE IN KÓRNIK
FROM 1426

This paper presents a new edition and translation of the contract for the erection of the castle in Kórnik that was concluded in 1426 by and between a chancellor of the Poznań cathedral chapter, Mikołaj z Górki, owner of the Kórnik estate, and a Poznań carpenter Niklos (Nicholas). It is the oldest known document of the history of the first, medieval wooden castle. Written down in Latin, it has survived in the book of the Poznań Consistory. It has a special value as a source of information, but it is also unique from the point of view of diplomatics as the so-called chirograph (a document marked by its characteristic way in which it is written down and its manner of authentication). The contract is not only a first-rate source for research into the history of wooden and defensive architecture in late medieval Poland, but also, in view of the Polish words used to explain Latin terminology in the text, can be considered a memorial to the Polish language of the past. The four German words have a similar value, too.

Keywords: castle in Kórnik in the 15th c.; defensive castles; 15th-c. wooden architecture; chirograph, medieval carpentry